

СКЛАДНІ ВИПАДКИ МОРФОНОЛОГІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ГРАМАТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Багаторічний досвід роботи на підготовчому відділенні засвідчує, що з кожним роком починає зростати кількість іноземних студентів, бажаючих вивчати українську мову на підготовчих факультетах у закладах вищої освіти України. Але ще й досі теорія і практика навчання української мови як іноземної перебуває в процесі становлення. Відтак хочу зупинитися на тих моментах, які, на мою думку, є важливими і складними для засвоєння іноземними студентами орфографічних норм при вивченні граматики української мови. Іноземний студент по закінченні підготовчого відділення повинен знати родові форми слів, граматичну категорію числа, відмінювання, дієвідмінювання, часи, погодження форм між собою. Тому окрему увагу, вважаю, слід приділити такому розділу, як морфологія – опанування знань про чергування голосних та приголосних під час вивчення особливостей дієслівних та іменних парадигм, а також при словотворенні. Слухачі мають розпізнавати і використовувати граматично правильні мовні форми, без засвоєння яких неможливе формування навичок читання, говоріння і письма українською. Студенти повинні розуміти й правильно вживати зміни іменників та дієслівних форм у текстах і в розмовній мові. Але як студенти, так і викладачі часто стикаються з великою кількістю винятків до правил; трапляються ситуації, коли пояснення на той чи інший випадок не можна знайти ні у підручнику, ні навіть в «Українському правописі».

Так, наприклад, пояснюючи утворення особових форм дієслів теперішнього, минулого та майбутнього часів, слід звернути увагу на таке:

- У формах дієслів, які в інфінітиві мають суфікси *-ува-*, *-юва-*, *-ава-* теперішнього часу та майбутнього (доконаного виду), втрачається компонент *-ва-*; а в минулому часі та в майбутньому (проста форма недоконаного виду) *-ва-* зберігається: купувати → купую → куплю → купували → купуватиму; малювати → малюєш → намалюєш → малювали → малюватимеш; давати →

даю → дам → **давав** → **даватимуть**, **вставати** → встаю → встану → **вставали** → **вставатиму**. Але від вище вказаних суфіксів слід відрізнити суфікс **-ва-**, який не випадає: **бувати** → **буваю** → **бував** → **буватиму**; **забувати** → **забуваю** → **забував** → **забуватиме**; **відчувати** → **відчуваю** → **відчував** → **відчуватиму**.

- Якщо у дієсловах II дієвідміни основа закінчується на губні приголосні **б, п, в, м, ф**, то в 1-ій особі однини та в 3-ій особі множини теперішнього часу (відповідно у формі майбутнього часу доконаного виду) до основи додаємо **-л-**: **любити** → (по)**люблю** → **люблять**, **робити** → (з)**роблю** → **роблять**, **купити** → **куплю** → **куплять**, **спати** → **сплю** → **сплять**, **ловити** → (з)**ловлю** → **ловлять**, **графити** → (роз)**графлю** → **графлять**.

- У дієсловах I дієвідміни чергування приголосних **с→ш, г→ж, т→ч, з→ж, ст→д** відбувається в усіх особових формах лише теперішнього часу (відповідно у формі майбутнього часу доконаного виду): **писати** – (на)**пишу**, (на)**пишеш**, (на)**пише**, (на)**пишемо**, (на)**пишете**, (на)**пишуть**; **могти** – **можу**, **можеш**; **хотіти** – **хочу**, **хоче**; **казати** – **кажу**, **кажемо**; **вести** – **веду**, **ведете**, **ведуть**.

- А от у дієсловах II дієвідміни чергування приголосних **д→дж, з→ж, зд→ждж, с→ш, т→ч, ст→щ** відбувається тільки у формі 1-ої особи однини: **сидіти** → **сиджу**; **возити** → **вожу**, **ходити** → **ходжу**; **їздити** → **їжджу**; **носити** → **ношу**, **просити** → **прошу**; **летіти** → **лечу**, **платити** → **плачу**; **чистити** → **чищу**. Але в дієслові **бігти** (II дієвідміна) чергування **г→ж** зберігається в усіх особових формах: **біжу**, **біжиш**, **біжить**, **біжимо**, **біжите**, **біжать**. У минулому часі (недоконаного і доконаного виду) та майбутньому часі (простої форми недоконаного виду) таких чергувань немає: (по)**любив**, **любитиму**; **спала**, **спатиме**; (з)**ловив**, **ловитимуть**; (на)**писав**, **писатиму**; (с)**хотів**, **хотитимете**; **казав**, **казатимуть**; **сидів**, **сидитиме**; (з)**возив**, **возитиму**; (при)**їздив**, **їздитимуть**; (при)**носив**, **носитиму**; (по)**просив**, **проситиму**; (при)**летів**, **летитиму**.

Отже, на початковому етапі навчання іноземних студентів української мови, на наше глибоке переконання, засвоєння орфографічних норм має вагоме

значення. Оволодіння ними особливо важливе для навчання говоріння, читання і письма українською мовою.